

Változatok az undorra

Sultz Sándor: A várakozóművész

cinizmus kötetekről

szívesen írnám, mert a szöveg valósággal hemzseg a javítatlan, olykor értelem- és értelmezészavaró hibáktól. A *Barátaim! Kannibálok!* esetében ez például azt jelenti, hogy Mami szájába illő szöveg Micinek tulajdoníttatik, másutt pedig fordítva.)

Sultz csaknem tíz éve van jelen a pályán, és színházi életünk toleranciájára, tágkeblűségére vall, hogy darabjai közül néhány bemutatásra, néhány csupán szakmai vitára, a többi erre is, arra is került. Az ugyanis, amit és ahogyan dráma gyanánt elibénk tár, nyers és formátlan, nem ritkán zavaros és saját ellentmondásaiba gabalyodó, kulturális felkészültség birtokában sem értelmezhető, nemhogy száz-, de egyféleképpen sem. És mégis: az olvasó, a néző, a műveivel szakmailag, foglalkozó színházi ember – ha tisztességes – csalhatatlanul érzi e viszolyogtató világot, eltökélten egyoldalú művekben az erőt, azt a művilég előállíthatatlan élményanyagot, amely mindenáron a felszínre kívánczik, meg akarja ismertetni magát a világgal. Sultz Sándornak van egy minden munkáját meghatározó, setét alapélménye arról, miféleképpen alakult az emberi viszonylatok a farizeus módon kiglancolt, szépnek hazudott külső máz alatt. Pontosabban szólva, erről, ami valójában sokféle, neki egyféle élménye van: minden kapcsolat undort keltő, disszonáns, a legalantasabb ösztönök által motivált; minden harmónia mélyén igazából mocskos van, mégpedig jellegzetes huszadik századi, azon belül pedig speciálisan magyar mocskos. Ezt ugyan a reánk tapadt, belénk nevelt, eltanult, föl-szedett magatartásformákkal, viselkedési klisékkel, az illem és a modor kencéivel átfesthetjük, eltakarhatjuk, de amint az érdekeinkről van szó, mindez leperreg, eltűnik, és marad a meztelen gyűlölködés. A sultzi dráma-modell árulkodóan jellegzetes mondata valahogy így hangzik: „Miért nem döglük meg végre?” (*Barátaim! Kannibálok!*) „Így vagy úgy, de megdöglesz” (*Krepp*); „Beutaltak ide megdögleni!” (*A várakozóművész*) A történet tulajdonképpen nem egyéb, mint játékos csikicsuki, dialogizált huzavona akörül, vajon ezt a „megdögleszt” komolyan gondolják-e a szereplők, vagy az egész csupán amolyan lumpenek, értelmisé-

giek, tájékozott cinikusok szájába illő, önironikus durvaság, tudatos meghökkeneni-akarás? A feszültségkeltés legfőbb eszköze, hogy miközben a jelene-tek zajlanak, tíz-húsz másodpercenként váltakozik a véleményünk azt illetően, élesben mennek-e az egymást gyöttrő, önkínzó, önpusztító csaták, avagy mindez megszokott családi rutin, egyfajta begyakorolt szertartás, az élet értelmét helyettesítő magánrítus? Sultz olykor kezdetlegesen, máskor rafináltan keveri a paklit. *A várakozóművész*-ben már kifejezetten élvezetes, ahogy más és más fénytörésbe állítja ugyanazokat a motívumokat, a figurák koherenciája mégsem szűnik meg. Épp ez az, amit a *Barátaim! Kannibálok!* és a *Krepp* esetében még nem, vagy csak alkalmanként tud. Beleszereit saját szituációiba, szinte a szemünk láttára részegül meg az isteni mindenhatósággal rendelkező szerző lehetőségeitől, attól, hogy bármit bármely variánsban föltá-llalhat, beolvaszthat és újjágyúrhat. Csakhogy ahol ezt teszi, ott bizony – csúf színházi szakszóval – jön a „mache”. Szereplői inkább sémák, mintsem hús-vér emberek, ezért kontúrjaik nem tágíthatók a végtelenségig, nem képzelhető el róluk, hogy annak az ellenkezőjét is akarják-gondolják, mint amit előttünk tettek-mondtak. Ehhez mélyebb, többretegű emberábrázolás szükségeltetnének, vagy merészebben groteszk alapállás. Sultz ritkán ironikus, noha utálja figuráit, és így distanciát teremt önmaga és ábrázolt világa közé, de nem tud fölébük kerülni, mert egyvalamit elhisz saját teremtményeinek: hogy miáldaz, amit átélnek, végső soron tragikus. Jószerivel csak a műfaji megjelölésből tudjuk, hogy komédiának is gondolja, amit alakjai művelnek – ábrázolásukból ez a szín bizony többnyire kimarad. Magyarán: nem röhögi ki figuráit. *A várakozóművész* látszik e nemben is a legbiztatóbbnak – János és családjának ábrázolása, az általuk használt nyelv indirekt árulkodása a figurák gondolkodásáról, immár fejlettebb technikát, de ami fontosabb, érettebb írói látást sejtet.

Sultz szemlátomást dühös elszánt-sággal törekszik a néző pukkasztására és meghökkenetésére. Ehhez a mintegy száz éve lejárt naturalizmus kellekeit veszi elő a lomtárból, és leporolgatja

Ha a magyar drámaírók új nemzedékéről esik szó, többen is akadnak közülük a sorban, akiket – minek tagadnánk – könnyű egymással összetéveszteni. Művelt, a színházi szerzősége tudatosan felkészült, a legmodernebb irányzatokat behatóan tanulmányozó, nem is csak egyszerűen intellektuális, de már-már spekulatív módon építkező alkotók vannak többségben azok között, akik az utóbbi évtizedben felbukkantak a pályán mint drámaíró-aspiránsok. Műveik kikezdhetetlenek, mert szinte tökéletesen képesek bármely modort imitálni. Stílusuk kifinomult, ötleteik szemkápázatatóak, s ha mindezen erények ellenére mégis szó érné a házuk elejét, készségesen átdolgozzák műveiket, oly bőven ömlesztve a lehetséges megoldásokat, hogy már-már bármiféle mérce bizonytalanná válik. Elgondolásaik aranyfedezetű klasszikus műveket vonultatnak fel szembeötlő gyakorisággal, áttéve őket egyik műnemből a másikba, adaptálva, összemontírozva más művekkel, telítve utalásokkal, s lebegtetve a kort, amelyben a dráma játszódik. Ember, sőt kritikus vagy dramaturg legyen a talpán, aki egy idő múlva meg nem adja magát, s nem úgy tesz, mint ha maga is a beavatottak közé tartozna, és értené, mennyire mély a mű üzenete.

Ettől a steril, kifinomult, ezerféle értelmezésnek teret adó vonulattól jószerivel egyetlen tagja különbözik az új generációnak: Sultz Sándor, akinek három tragikomédiája jelent meg *A várakozóművész* címet viselő kötetben. (Hogy kinek a kiadásában, az a kötetben sajátos módon nem szerepel. Privát információk alapján mondhatjuk, hogy az önfeláldozásból és mecénási gesztusokból élő Prológus Kiadó jóvoltából. Gondozásában? Ezt már nem

azokat: minden darabjában hangsúlyos mennyiségben szerepelnek az altesti működés, ürités, szeretkezés nem egyszerűen trágár, hanem viszolyogtatást célzó durva kifejezései. Értjük, hogy mindez az álszentség ellenében fontos, de egyrészt kevesebb több lenne, másrészt mi van azokkal a nézőkkel, olvasókkal, akik nem álszentek? Sokkal el-kepesztőbb, s a szerző által áhitott hatást is jobban eléri, ha a cselekmény vesz előre nem kiszámítható fordulatot, amilyen például Margit és János kezdő és végállapotának finoman megoldott felcserélődése *A várakozóművész*-ben. Amennyire sajnálatos az **Eörsi István**-féle *Sírkő és kakaó* című eltartási szerződés-dráma hatásának tetten-érhetősége a *Barátaim! Kannibálok!*-ban, annyira biztató, hogy a legjobb **Eörsi**-darabok groteskségének lényegét (s nem motívumait) fejlesztí tovább a kötetzáró darab. Az olvasó (a néző), ha arról kérdezik, e három drámai mű alapján miként ítéli meg a szerző írói jövőjét, stíluszerűen gonoszul, de Sultz szavaival azt felelheti (idézet *A várakozóművész*-ből): „Zseniálisan kétértelmű a helyzet”.

Nádra Valéria

u

O